

het in Berlijn voor het zeggen hadden, op den duur één ding voorop kwam te staan: hoe persen wij ten bate van Duitslands oorlogsinspanning het uiterste uit Nederland? Op welke wijze dat getracht en in veel opzichten ook bereikt is, zullen wij nog met tal van bijzonderheden weergeven. Samenvattend willen wij hier slechts vermelden dat in de lente van '44 naar schatting een half miljoen Nederlandse arbeiders buiten Nederland werkzaam was ten behoeve van Duitsland; dat in die tijd de totale Nederlandse agrarische productie gedaald was tot ca. driekwart van het vooroorlogse peil en de industriële tot ca. de helft; dat van de geslonken agrarische productie (grondslag van de voedselvoorziening) ongeveer een tiende aan Duitsland moest worden geleverd en van de industriële productie misschien wel de helft, en dat (zo voegen wij toe) door de geldende betalingsregelingen, door de opgelegde financiële bijdragen van de staat aan de Duitse oorlogvoering, en met name door de koppeling van de gulden aan de *Reichsmark* was komen vast te staan dat Nederland na afloop van de tweede wereldoorlog een gigantische financiële vordering op Duitsland zou hebben die niet meer waard zou zijn dan het papier waarop men haar zou kunnen specificeren.

Dat alles was gevolg van een gestaag volgehouden, steeds in kracht toenemend Duits offensief dat zich in telkens wisselende vormen en op voortdurend nieuwe terreinen richtte op het Nederlandse economische potentieel: op wat Nederlanders *konden* en op wat Nederlanders *bezaten*. De macht lag bij de bezetter; hij kon vorderen wat hij wilde. Daarbij was hij evenwel afhankelijk van de medewerking van Nederland: van Nederlandse ambtenaren, Nederlandse ondernemers, Nederlandse arbeiders. Die ondernemers en arbeiders kon de bezetter, wilde hij ze niet met zijn eigen organen als het ware man voor man grijpen (daar kwam het eerst toe in de herfst van '44), uitsluitend bereiken via het Nederlandse ambtelijke en semi-ambtelijke apparaat dat niet alleen op grond van de 'Aanwijzingen' maar, sterker nog, vanzelfsprekend de functie had, de Nederlandse burgerij met alles wat in den lande economisch en sociaal opgebouwd was, zo goed mogelijk te verdedigen. Daar waren mogelijkheden voor: Duitsland had Nederland nodig, men kon voor de geverge medewerking concessies vragen.

Nederlands defensief

Billijk lijkt het ons, er met nadruk op te wijzen dat de verdedigers van de Nederlandse volkshuishouding zich van meet af aan in een tamelijk zwakke